

УДК 32:323.15:316.77

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v053.2025.31>

С. О. Вовк

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6818-4107>

доктор політичних наук, професор

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

КОГНІТИВНИЙ ВИМІР БОРОТЬБИ З СЕПАРАТИЗМОМ: РОЛЬ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ЗМІЦНЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ¹

У сучасних умовах глобальних трансформацій та посилення гібридних загроз проблема збереження національної єдності набуває особливої гостроти. Одним із ключових викликів стає феномен сепаратизму, який дедалі частіше постає не лише як військово-політичне, а й як інформаційно-когнітивне явище. Сепаратистські рухи активно використовують механізми інформаційного впливу, маніпуляції свідомістю та нав'язування альтернативних ідентичностей, що руйнують суспільну згуртованість. У цьому контексті постає нагальна потреба у переосмисленні стратегій протидії сепаратизму з акцентом на психокогнітивний вимір і, зокрема, на розвиток критичного мислення громадян як запобіжника деструктивних інформаційних впливів.

Традиційно сепаратизм розглядався переважно через призму політичних, етнічних або економічних суперечностей. «Сепаратизм має конфліктну природу, оскільки в абсолютній більшості випадків передувє політичному конфлікту або є його наслідком. У традиційному політологічному дискурсі сепаратизм, переважно, розглядається в сенсі деструктивного соціального конфлікту із, зазвичай, негативними супутніми явищами та наслідками» [1]. Враховуючи, що у XXI ст. сепаратизм «... виступає не тільки як явище, іманентно притаманне складноорганізованому (у етнічному та конфесійному контексті) державним утворенням, але й як засіб реалізації геополітичних інтересів провідних держав та утворених ними міждержавних об'єднань з метою структурної перебудови світової спільноти й подальшого забезпечення свої лідруючих позицій на планеті...» [2], то значною мірою він набуває форм когнітивної війни, що ведеться у сфері ідей, наративів, ідентичностей. І, відповідно, застосування когнітивної зброї («...засоби контролю інтелектуального середовища країни за допомогою помилкових (викривлених) наукових теорій, парадигм, концепцій, стратегій, що впливають на управління країною в напрямі послаблення захисту значущих національних ресурсів...» [3, с. 302]) відбувається з метою «...

програмування супротивника на особистісне самознищення..., ...нав'язування ворогу думки про те, що сама боротьба не існує, знищення його особистості, пригнічення та підпорядковування свідомості). А об'єктом впливу стає суспільство (масова свідомість національна ідентичність та пасіонарність); соціальна еліта (інтелектуальний капітал держави)» [3, с. 302].

Інформаційні технології та цифрові платформи сприяють швидкому поширенню сепаратистських меседжів, що апелюють до емоцій, історичних травм, локальної ідентичності, водночас підриваючи довіру до національних інституцій. Вплив спрямований на зміну не тільки поведінки, а насамперед, способу мислення громадян, їхнього сприйняття реальності.

Підхід Г. Почепцова [4] до визначення сутності когнітивних атак дозволяє узагальнити когнітивні інструменти формування сепаратистських настроїв (див. Табл. 1).

У межах аналізу когнітивного виміру сепаратизму приклади з українського досвіду особливо яскраво ілюструють різноманітні механізми впливу на масову свідомість у ході гібридної агресії. По-перше, механізм зміни мови опису подій через історичні негативні асоціації проявився у російській пропаганді через систематичне використання радикально негативних ярликів на адресу українських військових та політичного керівництва. Українські солдати подавалися у російських медіа як «нацисти», «фашисти», «карателі», що апелювало до колективної пам'яті про події Другої світової війни і викликало асоціації з абсолютним злом. Така риторика сприяла емоційному відчуженню частини населення від української держави, особливо в регіонах зі зниженим рівнем довіри до офіційної влади.

По-друге, створення фейкових подій та інформаційних об'єктів стало складовою цілеспрямованої кампанії з дезорієнтації масової свідомості. Найбільш відомим прикладом є міф про «розп'ятого хлопчика» у Слов'янську, активно тиражований російськими телеканалами у 2014 р. Вигадана історія про нібито жорстоке вбивство дитини

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національного фонду досліджень України за проектом 2021.01/0021.

Таблиця 1

Когнітивні інструменти формування сепаратистських настроїв

Інструменти	Мета	Очікуваний ефект
Зміна мови опису подій через історичні негативні асоціації	Створення негативного емоційного фону щодо державної влади	Делегітимізація центральної влади; емоційне відчуження громадян
Створення фейкових подій та інформаційних об'єктів	Формування альтернативної інформаційної реальності	Дезорієнтація суспільства; зміна сприйняття подій
Організація спеціальних протестних акцій для ЗМІ	Підтвердження потрібного наративу про «громадянську війну»	Зміцнення ілюзії внутрішнього розколу в суспільстві
Використання когнітивних упереджень	Блокування критичного осмислення інформації	Закріплення потрібних інтерпретацій у масовій свідомості
Монополізація інформаційного простору через повторення потрібних наративів	Перевантаження альтернативних джерел інформації	Підсилення ефекту групового мислення; емоційне прийняття потрібних концептів
Використання візуальних образів і телевізійних символів	Підкріплення емоційних наративів візуальним контентом	Підвищення стійкості когнітивних конструктів через емоційні тригери

українськими військовими не мала жодних реальних підтверджень, однак виконувала функцію стимулювання ненависті до українських силових структур і конструювання образу «нелюдської влади».

По-третє, організація спеціальних протестних акцій для потреб ЗМІ виявилася у створенні штучних мітингів у містах Донбасу навесні 2014 р. Так звані «народні» виступи, що супроводжувалися захопленням адміністративних будівель під виглядом «спонтанних акцій», насправді ретельно планувалися і координувалися ззовні. Їхньою основною метою було формування у міжнародній спільноті уявлення про наявність широкої соціальної підтримки сепаратистських рухів.

По-четверте, системне використання когнітивних упереджень, зокрема ефекту якоря та селективного сприйняття, дозволило закріпити у свідомості частини населення перше нав'язане тлумачення ситуації як «громадянської війни», а не зовнішньої агресії. Після початкового інформаційного впливу альтернативні інтерпретації сприймалися значною частиною аудиторії як менш правдоподібні, незалежно від їхнього змісту і доказової бази. А «...після 2014 р. країна-агресорка розширює коло наративів та позиціонує такі: «Україна «незаконна» держава», «в Україні відбулося захоплення влади на Майдані», «українські військові – фашисти та нацисти», «на Україні відбувається геноцид російськомовних», «на Україні внутрішній конфлікт, російських військ там не має» [5, с. 210].

По-п'яте, монополізація інформаційного простору у регіонах, охоплених конфліктом, забезпечувалася через масоване повторення одних і тих самих меседжів у підконтрольних медіа. Російські телеканали та місцеві сепаратистські ресурси постійно транслювали наративи про «ути-ски російськомовних», «бандерівський терор», «легітимність народних республік», «Донбас та Крим – споконвічна російська територія», «російський та український народи – брати», формуючи

глуху інформаційну оболонку, що ускладнювала проникнення альтернативної інформації.

По-шосте, активне використання візуальних образів і телевізійних символів сприяло емоційній закріпленості когнітивних конструктів. Символіка «ДНР» і «ЛНР», образи «зелених чоловічків» без розпізнавальних знаків у Криму, організація телевізійних репортажів із «героїчними ополченцями» створювали потужні емоційні тригери, що підсилювали відчуття легітимності сепаратистських проєктів у частини місцевого населення.

Усі перелічені приклади демонструють системність когнітивного впливу, що виходив за межі традиційної пропаганди, оперуючи на рівні базових механізмів сприйняття реальності. Вони свідчать про те, що у сучасних умовах сепаратизм дедалі більше формується як наслідок інформаційно-когнітивної війни, де перемога досягається не стільки через фізичний контроль територій, скільки через контроль над інтерпретацією подій у масовій свідомості.

Тобто, сепаратизм як когнітивна загроза діє через маніпулятивні практики: поширення фейкової інформації, історичних ревізій, конструювання образу «чужого» центру влади, стимулювання локальної солідарності за рахунок розриву загальнонаціональної. Тому традиційні інструменти безпеки: військові, адміністративні, юридичні, – самі по собі не здатні нейтралізувати цей тип загроз. Виникає потреба у формуванні когнітивної стійкості суспільства, де центральну роль відіграє розвиток критичного мислення.

«Критичне мислення є таким типом мислення, що дозволяє особистості критично ставитись до інформації з різних джерел, виокремлювати правдиві факти від фейків, аналізувати, узагальнювати інформацію, робити аргументовані висновки, ефективно прогнозувати й моделювати майбутнє, що в сучасних умовах є своєрідним гарантом безпеки людини... ...сформоване критичне мислення сприяє кращому розумінню реальності та є своєрідним захисним бар'єром на шляху дезінформації» [5, с. 212].

Отже, критичне мислення – це здатність до рефлексивного, обґрунтованого, системного аналізу інформації, яка надходить із різних джерел, а також уміння розпізнавати маніпулятивні техніки та логічні хиби. У ситуації когнітивної війни ця здатність набуває значення стратегії виживання держави в інформаційному просторі.

Розвиток критичного мислення у громадян створює низку захисних механізмів: 1) підвищення інформаційної обізнаності та медіаграмотності; 2) формування навичок виявлення фейкових повідомлень і розпізнавання пропаганди; 3) посилення рефлексії щодо власної ідентичності та належності до національної спільноти; 4) зміцнення довіри до демократичних інституцій через усвідомлену громадянську участь. Внаслідок цього критичне мислення трансформується з особистої когнітивної компетенції в структурний чинник національної безпеки, безпосередньо пов'язаний із підтриманням цілісності держави. Крім того, важливо підкреслити, що критичне мислення саме по собі не є запорукою національної єдності, якщо воно не підкріплюється загальнодержавною політикою підтримки ідентичності та довіри до інституцій. Проте воно є необхідною умовою, яка створює внутрішній імунітет громадянського суспільства до когнітивних атак.

Все вище згадане засвідчує, що відповідно до когнітивного підходу, боротьба із сепаратизмом передбачає не лише реактивні заходи щодо запобігання інформаційним атакам, але й активне формування стійких наративів національної ідентичності. Центральне місце в цій стратегії займають освітні, інформаційні та культурні політики, що спрямовані на розвиток критичного мислення як масового суспільного феномена.

Досвід України після 2014 р. наочно демонструє важливість такого підходу. Зокрема, після початку гібридної агресії Російської Федерації та спроб легітимізації сепаратизму в Криму і на Донбасі, українська держава розгорнула низку освітніх і суспільних проєктів, спрямованих на підвищення медіаграмотності населення. Прикладом

є реалізація кампаній із популяризації фактчекінгу, серед яких особливо помітну роль відіграють ініціативи «VoxCheck», «Слово і Діло», а також освітні програми «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», підтримані міжнародними партнерами (див. Табл. 2).

Вказані проєкти демонструють комплексний підхід до розвитку критичного мислення серед різних цільових груп українського суспільства. «VoxCheck» і «Слово і Діло» реалізують завдання фактчекінгу й аналітичного моніторингу, сприяючи підвищенню рівня обізнаності громадян щодо достовірності інформації та ефективності політичних процесів. Освітня ініціатива «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» орієнтується на формування стійких навичок розпізнавання маніпулятивного контенту серед молодіжної аудиторії, забезпечуючи довгостроковий когнітивний ефект. У сукупності проєкти сприяють зміцненню інформаційної безпеки держави шляхом підвищення рефлексивної здатності громадян та формування усвідомленого ставлення до стратегічних національних інтересів.

Одночасно на рівні державної політики відбулося поступове переосмислення цінності національної ідентичності як інструменту стабілізації суспільства. Відновлення історичної справедливості через декомунізацію, популяризація історій успіху української державності, підтримка української мови як державної, реформування освітньої системи із введенням курсів громадянської освіти та медіаграмотності – усі ці заходи сприяли консолідації українського громадянського суспільства та ослабленню когнітивних впливів сепаратистського характеру.

Показовим є і приклад активної участі громадянських ініціатив та незалежних медіа у протидії російській пропаганді. Проєкти на кшталт «StopFake» систематично викривали фейкові інформаційні вкиди, спрямовані на підірив довіри до українських інституцій та стимулювання регіональної ворожнечі. Цей досвід засвідчив, що розвиток критичного мислення серед громадян

Таблиця 2

Освітньо-інформаційні ініціативи

Назва проєкту	Основний напрям діяльності	Цільова аудиторія	Результати
VoxCheck	Фактчекінг політичних заяв, верифікація інформації	Населення, аналітичні спільноти	Виявлення і спростування фейків, підвищення рівня аналітичного сприйняття політичної інформації
Слово і Діло	Моніторинг і перевірка виконання обіцянок політиків	Громадяни, які цікавляться політикою	Сприяння формуванню об'єктивної оцінки діяльності політичних акторів, посилення відповідальності влади перед суспільством
Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність	Освіта з питань медіаграмотності, розпізнавання маніпуляцій	Школярі, студенти, освітяни	Формування навичок критичного мислення, виявлення фейкових повідомлень, усвідомлене сприйняття інформації щодо національних інтересів

стає ефективним щитом проти когнітивних атак навіть тоді, коли вони масовано підтримуються зовнішнім ресурсом.

Безперечно, що лише комплексна стратегія, яка поєднує освіту, інформаційну політику та культурну дипломатію, дозволить не лише нейтралізувати вплив дезінформації, а й зміцнити внутрішню стійкість держави через формування рефлексивно здатного громадянина, а критичне мислення здатне перетворитися з індивідуальної навички на стратегічний ресурс національної безпеки, прямо пов'язаний із підтриманням територіальної цілісності та політичної стабільності.

Попри беззаперечний поступ у розвитку критичного мислення як елемента національної когнітивної безпеки, Україна стикається з низкою істотних викликів і обмежень, що знижують ефективність відповідних заходів. Аналіз чинників, які ускладнюють формування рефлексивної спроможності громадян, дозволяє глибше оцінити реальні перспективи забезпечення сталого когнітивного імунітету суспільства у боротьбі із когнітивними загрозами.

Однією з основних проблем є нерівний доступ до якісної освіти, особливо у регіонах, що найбільше постраждали від військової агресії або мають слабко розвинену інфраструктуру. Частина шкіл тривалий час працювала в екстерном або дистанційному режимі без належного методичного супроводу щодо розвитку навичок критичного аналізу інформації. Відсутність стабільного доступу до якісної освіти поглиблювала розрив між центром і регіонами у формуванні інформаційної компетентності населення, що створювало сприятливі умови для поширення маніпулятивних наративів серед уразливих груп.

Ще одним значним обмеженням виступає явище інформаційної втоми населення, викликане надлишком інформації та постійним стресовим інформаційним навантаженням. З початку війни громадяни України зіткнулися з лавиною суперечливих повідомлень, новинних зведень і соціальних коментарів, що часто містили ознаки маніпуляції або інформаційного шуму. Цей стан перенавантаження когнітивної системи призводить до зниження здатності критично оцінювати отриману інформацію, стимулюючи ухиляння від глибокого аналізу на користь швидких, емоційних суджень. Наприклад, згідно з дослідженням «Індекс медіаграмотності українців 2020–2023 (четверта хвиля)», проведеним громадською організацією «Детектор медіа», було зафіксовано зниження частки аудиторії з високим і вищим за середній рівнем цифрової компетентності з 64% у 2022 році до 55% у 2023 році. Також зазначено, що рівень медіаграмотності залежить від віку, рівня освіти, добробуту та місця проживання. Зокрема, молодь віком 18–25 років демонструє

вищий рівень медіаграмотності, тоді як старша вікова група 56–65 років – нижчий [6].

Особливу увагу слід звернути також на брак довіри до джерел фактчекінгу у певних груп населення, що значно ускладнює поширення практик критичного осмислення інформації. Поширена недовіра до незалежних медіа, ініціатив з перевірки фактів та експертних платформ часто формується під впливом системної дезінформаційної діяльності противника, який активно дискредитує фактчекінгові ресурси як нібито «упереджені» або «контрольовані» зовнішніми силами. Згідно з даними опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) у грудні 2024 року, лише 27% респондентів висловили довіру до українських медіа, тоді як 42% заявили про недовіру [7]. Ці результати свідчать про зниження довіри до медіа в порівнянні з попередніми роками. Водночас, дослідження показують, що значна частина населення, особливо молодь, споживає інформацію переважно через соціальні мережі та месенджери, зокрема Telegram-канали, що створює виклики для поширення перевіреної інформації та розвитку критичного мислення, оскільки такі джерела не завжди дотримуються журналістських стандартів і можуть бути джерелом дезінформації [8].

Не менш вагомою проблемою виступає і недостатня адаптація підходів до розвитку критичного мислення для різних соціальних груп, зокрема для людей похилого віку, внутрішньо переміщених осіб та жителів тимчасово окупованих територій. Стандартизовані підходи без урахування специфічних інформаційних практик цих груп не дають змоги ефективно впроваджувати когнітивну мобілізацію у всіх прошарках населення.

Підсумовуючи, варто сказати, що сьогодні когнітивний вимір боротьби з сепаратизмом висуває нові вимоги до стратегій національної безпеки, і збереження цілісності держави сьогодні залежить не тільки від військової чи економічної потуги, а передусім від стійкості суспільства до когнітивних атак. У цьому контексті критичне мислення виступає як системоутворюючий чинник когнітивної безпеки, який зміцнює національну єдність через свідому громадянську залученість, опір маніпуляціям і відповідальне ставлення до власної ідентичності.

Ефективна протидія сепаратизму вимагає комплексного підходу, де розвиток критичного мислення поєднується із реформуванням освітніх політик, інформаційною прозорістю держави, підтримкою громадянських ініціатив і активною роботою з конструювання позитивних наративів національної єдності. Лише за умови усвідомленої когнітивної мобілізації суспільства можливо гарантувати стійкість держави перед обличчям гібридних викликів сучасності.

Література

1. Мосора М. А. Сепаратизм як інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України : дис. ... докт. філос. 052 Політологія. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2022. 216 с.
2. Олішевська В. Сепаратизм: сутність, зміст, основні підходи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2013/36.pdf.
3. Шемяєв В. Когнітивна війна як складова сучасної гібридної війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7. 2024. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/73>.
4. Pocheptsov G. Cognitive attacks in Russian hybrid warfare. *Information & Security: An International Journal*. 2018. Vol. 41, p. 37–43. URL: https://it4sec.org/system/files/4103_pocheptsov_cognitive_attacks.pdf
5. Бадер С., Починкова М., Курило В. Критичне мислення як засіб протидії впливу інфодемії в умовах російсько-української війни. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 76. том 1. 2024. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/76-1-32>.
6. Індекс медіаграмотності українців 2020–2023 (четверта хвиля). Аналітичний звіт за результатами комплексного дослідження ГО «Детектор медіа». URL: https://detector.media/infospace/article/225738/2024-04-22-indeks-mediagramotnosti-ukraintsiv-20202023-chetverta-khvylya/?utm_source.
7. Крайня В. КМІС: Українським медіа довіряють 27% респондентів, не довіряють 42%. URL: https://detector.media/infospace/article/236875/2025-01-09-kmis-ukrainskym-media-doviryayut-27-respondentiv-ne-doviryayut-42/?utm_source.
8. Кулініч М. Як українці на прифронтових територіях споживають інформацію – опитування КМІС. URL: https://mediamaker.me/news/yak-ukrayinczi-na-pryfrontovyh-terytoriyah-spozhyvayut-informacziyu-opytuvannya-kmis/?utm_source.

Анотація

Вовк С. О. Когнітивний вимір боротьби з сепаратизмом: роль критичного мислення у зміцненні національної єдності. – Стаття.

У статті досліджено когнітивний вимір боротьби з сепаратизмом як один із ключових аспектів забезпечення національної єдності в умовах гібридних загроз. Підкреслюється, що у XXI ст. сепаратизм дедалі більше постає не лише як традиційний політичний чи етнічний конфлікт, а як явище, що формується у сфері ідей, ідентичностей та наративів через інтенсивне використання когнітивних атак. Розкрито сутність когнітивної війни, спрямованої на руйнування суспільної згуртованості шляхом маніпулювання колективною свідомістю та перепрограмування базових інтерпретацій реальності.

На основі підходу Г. Почепцова систематизовано основні механізми когнітивного впливу, що використовуються для стимулювання сепаратистських настроїв: зміна мови опису подій через негативні історичні асоціації, створення фейкових подій, організація контро-

льованих протестних акцій, експлуатація когнітивних упереджень, монополізація інформаційного простору та використання емоційно заряджених візуальних образів. Наведено конкретні приклади застосування цих механізмів на матеріалі російської гібридної агресії проти України після 2014 р., зокрема щодо подій на Донбасі та в Криму.

Обґрунтовано, що критичне мислення є не лише інструментом індивідуального захисту від інформаційних маніпуляцій, але й чинником формування стійкої національної ідентичності та елементом стратегії протидії сепаратизму. Детально розкрито захисні механізми, які активуються через розвиток критичного мислення: підвищення рівня медіаграмотності, виявлення фейкових повідомлень, рефлексивне осмислення власної національної належності, зміцнення довіри до демократичних інституцій.

Проаналізовано практичний досвід України у впровадженні освітніх і громадянських ініціатив, спрямованих на підвищення критичної компетентності населення, зокрема діяльність проєктів «VoxCheck», «Слово і Діло», «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», які охоплюють різні вікові й соціальні групи. Акцентовано на тому, що саме завдяки комплексній взаємодії освіти, громадянської активності та прозорої інформаційної політики можливе ефективне зміцнення когнітивної стійкості суспільства.

Разом з тим, наголошено на існуванні серйозних викликів, що обмежують розвиток критичного мислення в Україні. Серед них виділено: нерівний доступ до якісної освіти, особливо в регіонах, постраждалих від конфлікту; явище інформаційної втоми, що знижує когнітивну здатність населення до глибокої обробки інформації; недовіру до фактчекінгових ресурсів серед окремих груп громадян, а також відсутність адаптованих освітніх програм для вразливих категорій населення. Проаналізовано дані соціологічних досліджень, що свідчать про зниження рівня довіри до медіа та про специфіку інформаційного споживання в умовах гібридної війни.

Стаття підводить до висновку, що ефективна протидія сепаратизму у сучасних реаліях вимагає комплексного когнітивного підходу, де критичне мислення має відігравати роль системоутворюючого чинника національної безпеки. Збереження цілісності держави дедалі більше залежить не лише від військової або економічної могутності, а й від здатності суспільства зберігати стійкість перед когнітивними атаками шляхом свідомого осмислення інформаційної реальності.

Ключові слова: сепаратизм, стратегії боротьби з сепаратизмом, критичне мислення, національна єдність, безпека, маніпуляції.

Summary

Vovk S. O. Cognitive dimension of combating separatism: the role of critical thinking in strengthening national unity. – Article.

The article explores the cognitive dimension of combating separatism as one of the key aspects of ensuring national unity under the conditions of hybrid threats. It is emphasized that in the 21st century, separatism increasingly appears not only as a traditional political

or ethnic conflict but also as a phenomenon formed in the sphere of ideas, identities, and narratives through the intensive use of cognitive attacks. The essence of cognitive warfare, aimed at destroying social cohesion by manipulating collective consciousness and reprogramming basic interpretations of reality, is revealed.

Based on H. Pocheptsov's approach, the main mechanisms of cognitive influence used to stimulate separatist sentiments are systematized: changing the language of event description through negative historical associations, creating fake events, organizing controlled protest actions, exploiting cognitive biases, monopolizing the information space, and using emotionally charged visual images. Specific examples of the application of these mechanisms are provided, based on the case of Russian hybrid aggression against Ukraine after 2014, particularly regarding the events in Donbas and Crimea.

It is argued that critical thinking is not only an instrument of individual protection against information manipulation but also a factor in shaping a stable national identity and an element of strategies to counteract separatism. The article details the protective mechanisms activated through the development of critical thinking: increasing media literacy, detecting fake messages, reflecting on one's own national identity, and strengthening trust in democratic institutions.

The practical experience of Ukraine in implementing educational and civic initiatives aimed at enhancing the population's critical competencies is analyzed, particularly the activities of projects such as

«VoxCheck», «Slovo i Dilo» and «Learn to Discern: Media Literacy», which cover different age and social groups. It is emphasized that effective strengthening of cognitive resilience in society is possible through the combined efforts of education, civic engagement, and transparent information policy.

At the same time, the article highlights the serious challenges limiting the development of critical thinking in Ukraine. Among them are the unequal access to quality education, especially in conflict-affected regions; the phenomenon of information fatigue, which reduces people's ability to process information critically; distrust of fact-checking resources among certain population groups; and the lack of adapted educational programs for vulnerable categories of citizens. Sociological data are analyzed, demonstrating the decline of media trust and the specifics of information consumption under conditions of hybrid warfare.

The article concludes that effective resistance to separatism in today's realities requires a comprehensive cognitive approach, where critical thinking acts as a fundamental component of national security. The preservation of state integrity increasingly depends not only on military or economic strength but also on society's ability to maintain resilience against cognitive attacks through conscious interpretation of the informational environment.

Key words: separatism, strategies to counteract separatism, critical thinking, national unity, security, manipulation.